

مفاهیم، تکنیک‌ها و مهارت‌های

جهاد تبیین

- برپایه مدل ساختاری و مفهومی

عباس نصیری فرد

فهرست

پیش‌گفتار	۹
مقدمه	۱۳

بخش اول:

مفهوم‌شناسی جهاد تبیین

[۱] مفهوم، ماهیت، ضرورت و کارکردهای تبیین	۱۹
معنای تبیین	۲۰
مفاهیم مخالف و متضاد تبیین	۲۱
رویکردهای مفهومی جهاد تبیین	۲۱
تاریخچه «تبیین» در کلام مقام معظم رهبری	۲۲
ضرورت «تبیین» از دیدگاه مقام معظم رهبری	۲۶
وجوه ضرورت جهاد تبیین	۲۶
کارکردهای عملی «تبیین» از منظر مقام معظم رهبری	۲۸
[۲] آسیب‌شناسی تحقق جهاد تبیین	۳۱
آسیب‌شناسی جهاد تبیین	۳۱

- ۳۹ ..... [۳] عناصر و مؤلفه‌های اصلی تحقق جهاد تبیین
- ۳۹ ..... عناصر و مؤلفه‌های اصلی تحقق جهاد تبیین
- ۵۱ ..... [۴] جبهه‌شناسی حق و باطل و نقش اساسی آن در جهاد تبیین
- ۵۱ ..... جبهه‌شناسی حق و باطل
- ۵۲ ..... حق و باطل به چه معناست؟
- ۵۲ ..... منبع حق و باطل چیست؟
- ۵۳ ..... راه‌های تشخیص حق از باطل
- ۶۰ ..... حق در چه بستری شکوفا می‌گردد و باطل در چه شرایطی متولد می‌شود؟
- ۶۱ ..... آیا بین دو جبهه حق و باطل، منطقه سوم هم متصور است؟
- ۶۲ ..... ویژگی‌های جبهه حق و باطل
- ۶۴ ..... تشخیص و انتخاب جبهه حق در جریان‌های سیاسی اجتماعی
- ۶۷ ..... [۵] الزامات و رویکردهای جهاد تبیین
- ۶۷ ..... الزامات جهاد تبیین
- ۸۱ ..... رویکردهای «جهاد تبیین» از منظر مقام معظم رهبری
- ۸۶ ..... مؤلفه‌های حقیقی انقلاب اسلامی که به تبیین نیاز دارند

بخش دوم:

ساختارشناسی جهاد تبیین

- ۹۵ ..... [۱] کلیات ساختاری تبیین
- ۹۵ ..... ابزارهای محتوایی در ساختارهای جهاد تبیین
- ۹۶ ..... الف) مخاطب‌شناسی
- ۱۰۱ ..... ب) روش استدلال
- ۱۰۹ ..... ج) تجزیه و تحلیل
- ۱۲۱ ..... د) اقناع و متقاعدسازی
- ۱۳۳ ..... [۲] بسترهای جهاد تبیین
- ۱۳۳ ..... بسترهای جهاد تبیین

۱۳۴	الف) گفت‌وگو.....
۱۴۶	ب) سخنرانی.....
۱۶۳	ج) مکتوبات (کتاب، مقاله و ...)
۱۷۲	د) مناظره.....
۱۸۱	[۳] روش‌ها و مهارت‌های بهره‌گیری از فضای مجازی در جهاد تبیین.....
۱۸۱	فرصت‌های فضای مجازی در جهاد تبیین.....
۱۸۴	شبکه‌های اجتماعی، مؤثرترین عناصر فضای مجازی.....
۱۸۴	تفاوت شبکه‌های اجتماعی با رسانه‌های اجتماعی.....
۱۸۵	شبکه‌های اجتماعی، فرصتی استثنایی برای جهاد تبیین.....
۱۸۹	جایگاه پیام‌های دینی و انقلابی در شبکه‌های اجتماعی.....
۱۹۰	مهارت‌های تولید محتوا در فضای مجازی.....

منابع (۲۰۳-۲۰۶)

پیش‌گفتار

گزافه نیست اگر مسئله «تبیین» را یکی از دغدغه‌های پرتکرار رهبری در دیدار با گروه‌های مختلف، به ویژه در سال‌های اخیر، بدانیم. رهبر معظم انقلاب پیش‌تر در دیدار با استادان و دانشجویان شیرازی، با بیان خاطره‌ای، «تبیین» را یکی از روش‌های اسلامی در مواجهه با مردم مطرح کردند. ایشان در دیدارهای دانشجویی رمضانیه هم با ادبیات مختلف به این موضوع تأکید کردند. ایشان در سال ۹۵، «تبیین» را به عنوان یکی از وظایف تشکل‌های دانشجویی انقلابی مطرح کردند و از دانشجویان خواستند تا در زمینه مسائل مهم کشور، نظیر اقتصاد، پیشرفت‌های علمی، سبک زندگی ایرانی - اسلامی و فرهنگ، وظیفه روشنگری خود را ایفا کنند. رهبری از دانشجویان می‌خواهند که اگر این مسائل برای مجموعه‌های دانشجویی روشن نیست، ابتدا خودشان آگاه شوند و بعد آن را برای عموم «تبیین» کنند.

اما نکته مهم این است که چرا رهبر معظم انقلاب فقط به وظیفه سازمانی و

ذاتی دستگاه‌های تبلیغاتی و رسانه‌ای اکتفا نمی‌کنند و مأموریت مهم «تبیین» را به جوانان فرهیخته و دانشجویان ابلاغ می‌کنند. شاید بتوان علت را در انتظار عمیق ایشان از سطح روشنگری مورد اشاره و توقع برای رونق بخشیدن به جریان‌های اندیشه‌ای و پُر مغز در جهت «تبیین» مبانی فکری انقلاب اسلامی و مقابله متفکرانه و مستدل و علمی با هجمه‌ها و پمپاژ گسترده شبهات از سوی دشمن دانست. در این حالت، برای تحقق این مهم، چه جایی بهتر از محیط دانشگاه و البته حوزه‌های علمیه و چه بستری مناسب‌تر از روح و جسم و تفکر جوانان فرهیخته و مستعد؟

اما در این مسیر، صرف این‌که یک جوان دانشجویی طلبه باشد برای عمل به مأموریت «تبیین» کافی نیست و جوان دانشجو و طلبه برای انجام درست و کامل این مطالبه مهم رهبری باید در تجهیز روزافزون خود به ابزار علم و معرفت و ارتقای مبانی فکری و استدلالی درست تلاش کند. طبیعتاً اگر این قشر بخواهد همچون طبیبی به شناسایی دردهای جامعه و مبارزه با آن یا مقابله با ویروس شبهات و تفکرات آلوده پردازد، باید تجهیزات و علم و معرفت لازم را مهیا، و در خود نهادینه کند و مهارت‌ها و روش‌های «جهاد تبیین» را بیاموزد.

در همین راستا، برای تجهیز «دانشجویان و طلاب» به «تکنیک‌ها و مهارت‌های جهاد تبیین»، این اثر تألیف شده است. این مجموعه در دو بخش «مفهوم‌شناسی» و «ساختارشناسی» جهاد تبیین تألیف شده که در بخش اول به «مسائل مفهومی تبیین» و در بخش دوم به «تکنیک‌ها و مهارت‌های جهاد تبیین» پرداخته شده است.

ویژگی‌های این کتاب عبارت‌اند از:

(۱) در این کتاب، به مباحث مفهومی و ساختاری جهاد تبیین پرداخته شده است.

پیش‌گفتار |

۲) از آنجا که مخاطب جهاد تبیین در کلام مقام معظم رهبری دانشجویان و طلاب (قشر جوان) هستند، سعی شده است در نگارش کتاب، ضمن حفظ غنای علمی، از کلمات ساده و جملات سلیس و روان استفاده شود و از به‌کار بردن اصطلاحات مغلق و سنگین دوری گردد.

۳) در ساختار بندی کتاب سعی شده است مطالب به صورت دسته‌بندی شده و با شماره‌نگاری بیان شوند تا موجب فهم و یادگیری بهتر شود.

۴) در تدوین متن سعی شده است از اضافه‌گویی و اطاله دوری شود و ضمن رعایت اختصار، از توضیحات اضافه پرهیز گردد و بیشتر به اصل مطلب پرداخته شود تا مطالعه کتاب برای علاقه‌مندان خسته‌کننده و ملال‌آور نباشد. در خاتمه، از خوانندگان ارجمند تقاضا می‌شود که با نقدهای سازنده خویش، نگارنده را در رفع لغزش‌های این نوشتار یاری کنند.

والحمد لله رب العالمین

عباس نصیری فرد

آبان ۱۴۰۰

مقدمه

جهاد تبیین برگرفته از حرکت امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب علیها السلام است و همان‌گونه که آن تبیین در دفاع از قیام عاشورا و علیه یزید و یزیدیان بود، جهاد تبیین امروز نیز باید دفاع از انقلابی باشد که ادامه راه عاشورا است. حضرت آیت الله خامنه‌ای مقطع عاشورا تا اربعین را از مقاطع بسیار مهم تاریخ اسلام خواندند و گفتند: «اگر روز عاشورا اوج مجاهدت و فداکاری جان‌های عزیز و بزرگوار بود، دوره چهارم روز پس از آن نیز اوج مجاهدت برای تبیین و افشای حقایق بود و این تبیین مجاهدانه امام سجاد علیه السلام، حضرت زینب علیها السلام و جناب ام‌کلثوم علیها السلام، و صبر فوق‌العاده خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله مکمل آن فداکاری و موجب ماندگاری قیام کربلا شد.»^۱

رهبر انقلاب با اشاره به هجمه تبلیغاتی دشمنان علیه ملت ایران برای

---

۱. مراسم اربعین، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵، khamenei.ir، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای.

تأثیرگذاری بر افکار عمومی با روش‌ها و ابزارهای مختلف، حرکت تبیینی را خنثی‌کنندهٔ هجمه‌های تبلیغاتی دانستند و افزودند: «شما دانشجویان عزیز که میوهٔ دل ملت و امید واقعی کشور هستید، با اهمیت دادن به مسئلهٔ تبیین حقایق، هرکدام مانند چراغی اطراف خود را روشن و ابهام‌زدایی کنید.»^۱

ایشان امکانات ناشی از فضای مجازی و رسانه‌ای برای روشنگری و پاسخ به ابهامات را مغتنم خواندند و گفتند: «البته اصل قطعی در قضیهٔ جهاد تبیین و بازگویی حقایق، استفاده از شیوه‌های اخلاقی و بیان مسائل همراه با منطق، متانت، عقلانیت کامل و استفاده از عواطف انسانی و پرهیز از دشنام، تهمت، دروغ و فریب‌کاری در مواجهه با افکار عمومی است.»^۲

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با ابراز خرسندی از مجهز بودن جوانان به فکر و عقلانیت و آگاهی‌های فراوان، بر لزوم تقویت روزافزون این ویژگی‌ها تأکید، و خاطر نشان کردند: «راه حضرت سیدالشهدا علیه‌السلام راه مبارک و شیرینی است که به نتیجه و توفیق قطعی می‌رسد و شما جوانان ان شاءالله خواهید توانست با الهام از این راه و معارف نورانی، کشور را به قله‌های سعادت مادی و معنوی برسانید.

مسئلهٔ «تبیین»، که به عنوان مطالبهٔ مهم رهبری از جوانان و دانشجویان مطرح شد، شاهدهی بر جایگاه و اعتبار زیاد دانشجویان و جوانان فرهیخته در اندیشه و نقشهٔ راه رهبری برای پیشرفت کشور است، چراکه سپردن مسئولیت مهم و کلیدی تبیین و روشنگری و زدودن ابهامات و شبهات موجود یا طراحی شده از سوی دشمن به جوانان و دانشجویان مستلزم اعتقاد عمیق به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های موجود در فکر و فعل این قشر است که در سخنان اخیر و گذشتهٔ رهبری همواره عیان بوده است.

۱. مراسم اربعین، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵، khamenei.ir، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

۲. همان.

رهبر انقلاب پس از ابلاغ مأموریت مهم «تبیین» به جوانان و دانشجویان، ضمن تأکید بر اهمیت مسئله مجهز بودن برای حرکت در این مسیر، فرمودند: «جوان‌های ما امروز بحمدالله مجهزند، مجهز به فکر، مجهز به عقلانیت، مجهز به آگاهی‌های فراوان، و می‌توانند در این زمینه‌ها خیلی تلاش کنند. خودتان را آماده کنید، این تجهیزات را در خودتان افزایش دهید و به معنای واقعی کلمه، خودتان را مجهز کنید و در این میدان وارد بشوید، در میدان تبیین و افشاگری.»^۱

حال برای این‌که نسل جوان و دانشجو از عهده این مأموریت به خوبی برآید، باید هم خود و هم دیگرانی که در شکل‌گیری شخصیت و تجهیز این جوانان نقش دارند از پیش اسباب این مأموریت را فراهم آورند. از طرفی، جوانان و دانشجویان و حتی قبل‌تر از آن نوجوانان باید با درک شرایط و اهمیت دادن به مسئله تجهیز خود به سلاح فکر و عقلانیت و آگاهی، از طریق سیر مطالعاتی هدفمند و مفید و دستیابی به مبانی فکری ناب انقلاب و معارف و اندیشه اسلامی، در کنار کسب علوم رایج و به‌روز، به سطح بالا و موردانتظار برسند و از طرفی، وظیفه سازمان‌ها و دستگاه‌های عریض و طویل تبلیغاتی، فرهنگی، رسانه‌ها و نظام آموزشی، چه در سطح آموزش و پرورش و چه در سطح آموزش عالی است تا زمینه ارتقای فکری و معرفتی نوجوانان و جوانان و تجهیز آن‌ها به ابزار کاربردی و مهم فکر، عقلانیت و آگاهی را فراهم آورند.

۱. مراسم اربعین، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵، khamenei.ir، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

بخش اول:

مفهوم شناسی
جهاد تبیین

[۱]

مفهوم، ماهیت، ضرورت و کارکردهای تبیین

یکی از راه‌های درک حقیقت هر شیء، تحلیل مفهوم و مقدمه و فهم ذات و ماهیت آن شیء است. برای شناخت چیستی و ماهیت «جهاد تبیین» بهتر است ابتدا مفهوم آن تحلیل و تدقیق شود تا بتوان شناخت واضح و متمایزی از آن داشت. مفهوم «جهاد تبیین» مفهومی مرکب است و ترکیب آن هم ترکیب اضافی است. اضافه آن نیز از سنخ «اضافه بیانی یا تبیینی» است که در آن، مضاف‌الیه برای مضاف کارکرد تبیینی و توضیحی دارد. به عبارت دیگر، مضاف‌الیه (تبیین) در این ترکیب، مضاف (جهاد) را توضیح می‌دهد.

بنابراین رهبر معظم انقلاب درباره حرکتی در حوزه رسانه سخن می‌گویند که یک حرکت عادی و معمولی رسانه‌ای نیست، بلکه تحول و تغییری جهادی و بنیادی است که تمایز مشخصی از حرکت‌های پیشین دارد؛ یعنی هم از حیث کمیت و مقدار و هم از لحاظ کیفیت و شیوه‌های انجام، باید با کنش‌های سابق

رسانه‌ای متفاوت باشد، به طوری که ذات آن هم به نحوی انقلابی سیر اشدادی و تکاملی داشته باشد. حال این حرکت انقلابی در حوزه انتقال معنا چه صورت و فعلیتی دارد و غایت آن چیست؟

صورت و فعلیت این حرکت جهادی، که از قضا غایت آن نیز هست، «تبیین» است. یعنی جریان انقلابی باید تحولی انقلابی در موضوع تبیین را در حوزه رسانه تجربه کند. طبیعتاً تبیین به خودی خود صورت نمی‌گیرد و مقتضی فاعلیت و ایفای نقش توسط کنشگران و فعالان انسانی است. برای فهم بهتر معنای تبیین، بهتر است به معنای مقابل آن توجه شود. آنچه در مقابل تبیین قرار دارد ابهام، احتجاب و پرده‌افکنی بر معناست. بنابراین آنچه از تحلیل معنای جهاد تبیین به دست می‌آید این است که رهبر انقلاب، در این برهه از زمان، نوعی ضرورت گذار تاریخی یا به اصطلاح یک پیچ تاریخی را تشخیص داده‌اند که بر حسب آن، دیگر جایز نیست به روال گذشته، در این مسیر طی طریق کرد و لازم است تحولی انقلابی و جهادی به سوی کشف و بیان حقایق در برابر ابهام‌آفرینی و پرده‌افکنی دشمنان بر روی حقایق را عملیاتی کنیم که هم از حیث کمیت و هم از حیث کیفیت، یا به بیان دیگر از لحاظ سرعت، قدرت و دقت عملیاتی، با مسیر قبلی متفاوت باشد.

معنای تبیین

«تبیین» در لغت به معنای «هویدا کردن»، «پیدا کردن» و «آشکار نمودن» است و در زبان فارسی، معادل موارد زیر است:

«بیان کردن»، «آشکار ساختن»، «توضیح دادن»، «تفسیر کردن»، «روشن گفتن»، «روشن‌گری»، «اظهار»، «بیان»، «تأویل»، «تعبیر»، «تعریف»، و «توجیه»^۱.

۱. دهخدا، لغت‌نامه.

بخش اول: مفهوم‌شناسی جهاد تبیین |

در قرآن می‌خوانیم: «﴿قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ أَنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾»: «ما آیات [و راه‌های پیشگیری از شر آن‌ها] را برای شما بیان کردیم، اگر بیندیشید.» واژه «تبیین» در بسیاری از آیات قرآن به معنای «ظهور» و «انکشاف و وضوح» آمده است. لذا «بیته» به چیزی گفته می‌شود که دلیل روشن و آشکاری است، خواه عقلی باشد خواه محسوس.

مفاهیم مخالف و متضاد تبیین

گاهی معنا و مفهوم یک واژه از راه شناسایی و معرفی مفاهیم متضاد و مخالف آن بهتر روشن می‌گردد. در نقطه مقابل «تبیین»، می‌توان از واژگانی مانند «ابهام‌افکنی»، «تحریف»، «کتمان حقیقت»، «تحریف و قلب واقعیت» و نیز «پنهان‌سازی» و «تاریک کردن» و «منحرف کردن حقیقت» سخن گفت، واژگان آشنایی که در جنگ شناختی و نبرد روایت‌ها در رسانه‌ها بسیار پرکاربردند.

رویکردهای مفهومی جهاد تبیین

برپایه بیانات رهبر معظم انقلاب، در جهاد تبیین می‌توان دو رویکرد را از هم تفکیک کرد: رویکرد ایجابی و کنشی، رویکرد واکنشی و پدافندی.

الف) رویکرد ایجابی و کنشی

در رویکرد ایجابی و کنشی، سعی در بسط و ترویج و نشر حقایق انقلاب و نظام اسلامی است و تلاش می‌شود با بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای، و به تعبیر رهبر معظم انقلاب، با عقلانیت و منطق و سخن متین، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی و به‌کارگیری اخلاق، حقایق انقلاب و نظام و میهن اسلامی

۱. سوره آل عمران، آیه ۱۱۸.

منتشر گردد. در این رویکرد ایجابی، حقایق انقلاب با اقتضای شرایط و بهره‌گیری از هنر و ظرفیت‌های کار رسانه‌ای، به افکار عمومی داخل و خارج ارائه می‌شود. گستره و تأثیرگذاری نشر حقایق انقلاب و نظام اسلامی را آنجایی می‌توان در صحنه نظام بین‌الملل درک کرد که قدرت‌های سلطه‌گر و مدعیان آزادی بیان همواره برای رسیدن پیام‌های انقلاب اسلامی به ملت‌ها، خصوصاً از جانب رسانه‌های برون‌مرزی، اختلال ایجاد می‌کنند و از پخش این امواج از طریق ماهواره‌های مشرف بر فضای دیگر کشورها جلوگیری می‌کنند یا دریافت آن‌ها را با اختلال روبه‌رو می‌کنند. در عرصه داخلی نیز اگرچه رسانه‌ها برای بازتاب دادن حقایق انقلاب در تلاش‌اند، هنوز پیام‌ها و حقایق بسیاری برای نسل جوان به قدر کافی شناسانده نشده‌اند.

ب) رویکرد پدافندی و واکنشی

در رویکرد پدافندی و واکنشی در جهاد تبیین، می‌کوشند که حرکت دشمنان انقلاب اسلامی را برای تحریف یا کتمان یا انحراف حقایق و کم‌ارزش کردن آن‌ها نزد افکار عمومی، خنثی کنند. به تعبیر رهبر معظم انقلاب، «در قبال این حرکت گمراه‌کننده‌ای که از صد طرف به سمت ملت ایران سرازیر است و تأثیرگذاری بر افکار عمومی که یکی از هدف‌های بزرگ دشمنان ایران و اسلام و انقلاب اسلامی است، و دچار ابهام نگه داشتن افکار و رها کردن اذهان مردم و به خصوص جوان‌ها، «حرکت تبیین» خنثی‌کننده این توطئه و این حرکت دشمن است».

تاریخچه «تبیین» در کلام مقام معظم رهبری

«تبیین» موضوع و مسئله جدیدی نیست که مقام معظم رهبری در مراسم عزاداری اربعین به آن پرداخته است، بلکه کلیدواژه‌ای است که در مواقع مختلف و دیدارهای

مقام معظم رهبری (مدظله):

«وظیفه تبیین، امروز بردوش همه است؛ اینکه بنده روی تبیین این همه تکیه می‌کنم، به خاطر این است که امروز این جهاد کبیر به میزان زیادی متوقف به تبیین است؛ تبیین، بیان کردن روشنگری، امروز روشنگری لازم است. سعی کنید ذهن‌ها را با عمق یابی به اعماق حقایق و مسائل برسانید.»

